

การพัฒนาตัวบ่งชี้ความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธสำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล THE DEVELOPMENT OF BUDDHIST CREATIVE THINKING INDICATORS FOR SCHOOL ADMINISTRATORS IN THE DIGITAL ERA

อดิศักดิ์ ทิพย์สุวรรณ

Adisak Thipsuwan

คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Educations Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: Adisak_thip@hotmail.com

Received: 6 June 2026; Revised 30 July 2026; Accepted 17 August 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธสำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล โดยใช้วิธีการสังเคราะห์เอกสาร จากการบูรณาการกรอบแนวคิดหลัก 3 ส่วน ได้แก่ 1) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลที่เน้นการคิดเชิงนวัตกรรมเพื่อรับมือกับโลกที่ผันผวน 2) หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ ประกอบด้วย โยนิโสมนสิการ การคิดเชิงสืบสาวเหตุปัจจัย อิทธิบาท 4 พลังขับเคลื่อนสู่ความสำเร็จ และสัมมาทิฐิ เชื่อมโยงกับเชิงคุณธรรม และ 3) บทบาทและสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่เปลี่ยนจากผู้บริหารจัดการสู่การเป็นผู้นำการเรียนรู้ ผลการสังเคราะห์ได้กรอบตัวบ่งชี้ความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธสำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัลที่ครอบคลุม 3 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ด้านปัญญา ประกอบด้วย การคิดเชิงสืบสาวเหตุปัจจัย การแก้ปัญหาด้วยสติและอุเบกขา และการคิดเชิงบูรณาการและไตร่ตรอง 2) ด้านคุณธรรม ประกอบด้วย การสร้างสรรค์บนฐานของเมตตากรุณา ความรับผิดชอบเชิงจริยธรรมต่อนวัตกรรม และการดำเนินงานด้วยความโปร่งใสและเป็นกัลยาณมิตร และ 3) ด้านทักษะดิจิทัล ประกอบด้วย การใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาปัญญา ความฉลาดรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลเชิงพุทธ และการบูรณาการเทคโนโลยีอย่างสมดุลและพอประมาณ กรอบตัวบ่งชี้ที่พัฒนานี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการประเมินและพัฒนาศักยภาพผู้บริหารสถานศึกษาให้เป็น ผู้นำเชิงพุทธปัญญา ที่มีดุลยภาพระหว่างประสิทธิภาพและคุณธรรม นำพาองค์กรให้เติบโตอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล และเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานระดับนโยบายในการกำหนดมาตรฐานสมรรถนะของผู้บริหารต่อไป

คำสำคัญ: ความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธ, ตัวบ่งชี้, ผู้บริหารสถานศึกษา, ยุคดิจิทัล

Abstract

This research aims to develop indicators of Buddhist creative thinking for educational administrators in the digital age. The study employs a documentary synthesis method integrating three core conceptual frameworks 1) concepts and theories of creativity in the digital era, emphasizing innovative thinking to navigate the Volatile Uncertain Complex, and Ambiguous 2) Buddhist principles related to creativity including analytical thinking 4 the four paths to success and right view as a moral compass and 3) the roles and competencies of

21st-century school administrators, which have shifted from managerial roles to those of learning leaders. The synthesis resulted in a framework of Buddhist creative thinking indicators for educational administrators in the digital age comprising three main dimensions 1) Wisdom which includes root cause analytical thinking mindful and equanimous problem-solving, and integrative and reflective thinking 2) Morality which encompasses compassion-based creativity ethical responsibility for innovation and transparent and collaborative operation and 3) Digital Skills which consist of using technology for wisdom development, Buddhist digital literacy and media mindfulness, and balanced and moderate technology integration. This developed framework can serve as a guideline for assessing and enhancing the potential of school administrators to become Wisdom-Based Leaders who balance efficiency with morality, enabling them to lead their organizations sustainably in the digital age. It is also beneficial for policy-level agencies in establishing competency standards for administrators.

Keywords: Buddhist Creative Thinking, Indicators, School Administrators, Digital Age

บทนำ

โลกในศตวรรษที่ 21 กำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรงในทุกมิติ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม สถานการณ์ดังกล่าวถูกนิยามว่าเป็นโลกยุคดิจิทัล ที่มีลักษณะเป็น VUCA World คือ มีความผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ (Bennett & Lemoine, 2014) การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบการศึกษาทั่วโลก ทำให้สถานศึกษาไม่สามารถจัดการเรียนการสอนในรูปแบบเดิมที่เน้นการถ่ายทอดความรู้แบบตายตัวได้อีกต่อไป แต่ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไปสู่การสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพในอนาคต เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในทักษะที่สำคัญที่สุด (World Economic Forum, 2020)

ในบริบทดังกล่าว ผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง จึงต้องเผชิญกับความท้าทายอย่างยิ่งยวด บทบาทของผู้บริหารไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการบริหารจัดการทรัพยากรตามระเบียบแบบแผน แต่ต้องยกระดับสู่การเป็นผู้นำทางปัญญา และผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงนวัตกรรม ที่สามารถนำพาองค์กรให้ก้าวข้ามความท้าทายและสร้างสรรค์โอกาสใหม่ๆ ท่ามกลางความไม่แน่นอนได้ (Serdyukov, 2017) ผู้บริหารยุคดิจิทัลจำเป็นต้องมีสมรรถนะที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นความฉลาดรู้ทางดิจิทัล ความสามารถในการบริหารจัดการข้อมูลขนาดใหญ่ และที่สำคัญคือความสามารถในการคิดเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนานวัตกรรมการบริหารและการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

อย่างไรก็ตาม การมุ่งเน้นพัฒนาทักษะและความสามารถเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการสร้างผู้นำที่สมบูรณ์และยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและสถานะกดดันต่างๆ ในยุคดิจิทัลอาจนำไปสู่ภาวะเครียด ภาวะหมดไฟ และการตัดสินใจที่ผิดพลาดได้ง่าย หากผู้บริหารขาดซึ่งหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจและกรอบคิดเชิงคุณธรรมที่มั่นคง ด้วยเหตุนี้ แนวคิดการบูรณาการหลักพุทธธรรมซึ่งเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการพัฒนาปัญญาและจิตใจจึงได้รับความสนใจในแวดวงการบริหารจัดการและการพัฒนาผู้นำมากขึ้น (Kantabutra, 2020) หลักพุทธธรรมนำเสนอเครื่องมือในการฝึกฝนจิตใจให้เกิดสติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการคิดอย่างเป็นระบบการแก้ปัญหาอย่างลึกซึ้งและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่บนพื้นฐานของความถูกต้องและดีงาม

ความคิดสร้างสรรค์ในมุมมองของตะวันตกมักเน้นไปที่การสร้างสิ่งใหม่ และการมีประโยชน์ใช้สอย แต่ความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธ มีมิติที่ลึกซึ้งกว่านั้น โดยเป็นกระบวนการคิดที่เริ่มต้นจากจิตที่สงบและมีสติ มีโยนิโสมนสิการ เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหาตามความเป็นจริง และมีสัมมาทิฐิ เป็นกรอบกำกับให้การสร้างสรรค์นั้นไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) ดังนั้น การพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธจึงไม่ใช่เพียงการสร้างนวัตกรรม แต่คือการสร้างผู้นำที่มีทั้ง ปัญญา ในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และมี กรุณา ในการนำพาสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายที่เป็นประโยชน์สุขอย่างแท้จริง บทความนี้จึงมุ่งศึกษาและพัฒนาตัวบ่งชี้สำหรับประเมินและพัฒนาคุณลักษณะดังกล่าว เพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในการนำพาการศึกษาไทยให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนในยุคดิจิทัล

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล

การก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของการทำงานและการดำรงชีวิตอย่างสิ้นเชิง สภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ หรือที่เรียกว่า VUCA World ได้กลายเป็นสภาวะปกติใหม่ที่ทุกองค์กรต้องเผชิญ ในบริบททางการศึกษา ผลกระทบดังกล่าวได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ทำให้กระบวนการจัดการศึกษาแบบเดิมที่เน้นความเป็นระเบียบแบบแผนและการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ตายตัวไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคมได้อีกต่อไป สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์จากการเป็นเพียงผู้ถ่ายทอดความรู้ ไปสู่การเป็นผู้สร้างระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ ที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับอนาคต (วิจารณ์ พานิช, 2556) ท่ามกลางทักษะหลากหลายประการ ความคิดสร้างสรรค์ ได้รับการยอมรับว่าเป็นสมรรถนะแกนกลางที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง เพราะเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาสามารถมองเห็นโอกาสในทุกวิกฤต และสามารถออกแบบนวัตกรรมการบริหารจัดการและการเรียนรู้เพื่อรับมือกับความท้าทายที่คาดไม่ถึงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความคิดสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลมีพลวัตที่แตกต่างไปจากนิยามดั้งเดิมที่มักผูกโยงอยู่กับแวดวงศิลปะหรือการประดิษฐ์สิ่งของใหม่ๆ เพียงเท่านั้น แต่ได้ขยายขอบเขตครอบคลุมถึงความสามารถในการคิดเชิงนวัตกรรม ซึ่งหมายถึงกระบวนการคิดที่เชื่อมโยงข้อมูล องค์ความรู้ และมุมมองที่หลากหลายเพื่อสร้างสรรค์เป็นแนวทางปฏิบัติหรือผลลัพธ์ใหม่ที่มีคุณค่าและสามารถแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนได้จริง (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2559) ความคิดสร้างสรรค์ลักษณะนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากความว่างเปล่า แต่เป็นผลลัพธ์ของการมีปฏิสัมพันธ์กับข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างชาญฉลาด เป็นความสามารถในการตั้งคำถามที่เฉียบคม การทดลองแนวคิดใหม่ๆ อย่างไม่กลัวความล้มเหลว และการทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์ องค์ความรู้และนวัตกรรม (ทิศนา ขัมมณี, 2561) สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ความคิดสร้างสรรค์จึงไม่ได้หมายถึงการที่ตนเองต้องเป็นผู้คิดค้นนวัตกรรมได้เพียงคนเดียว แต่หมายถึงความสามารถในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้างและส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทุกคนกล้าที่จะคิดและทดลองทำสิ่งใหม่ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา

ดังนั้น ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ จึงเป็นสมรรถนะสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน ผู้นำเชิงสร้างสรรค์ไม่เพียงแต่ต้องมีความสามารถในการคิดนอกกรอบ แต่ยังต้องมีความสามารถในการบริหารจัดการความเสี่ยง สร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจ ให้แก่ทีมงาน และสามารถใช้เครื่องมือดิจิทัลเป็นตัวเร่งให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มศักยภาพ (อรรถพล อนันตวรสกุล, 2564)

การปรับตัวในโลก VUCA ไม่ใช่การคาดการณ์อนาคตให้แม่นยำ แต่คือการสร้างความพร้อมที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงด้วยทัศนคติที่ยืดหยุ่นและมีปัญญา ความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นเสมือน ระบบภูมิคุ้มกัน ขององค์กร ที่ช่วยให้สถานศึกษาสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินงานได้อย่างคล่องตัวและทันทั่วถึง ที่ไม่ว่าวิกฤตการณ์ในอนาคตจะปรากฏในรูปแบบใดก็ตาม การวางรากฐานความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ผู้บริหารจึงเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาที่มีอาจจะเลยได้

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์

ในขณะที่โลกตะวันตกมองความคิดสร้างสรรค์เป็นผลผลิตของกระบวนการทางปัญญาและจิตวิทยา พุทธธรรมกลับนำเสนอแนวทางที่ลึกซึ้งกว่านั้น โดยมองว่าความคิดสร้างสรรค์ที่แท้จริงและยั่งยืนนั้นมีรากฐานมาจากจิตใจที่ได้รับการฝึกฝนและพัฒนาเป็นอย่างดี เป็นกระบวนการที่บูรณาการทั้งความเฉียบคมทางปัญญา ปัญญาศึกษา ความมั่นคงทางจิตใจ จิตตสิกขา และความดีงามทางจริยธรรม สีสสิกขา เข้าไว้ด้วยกัน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2564) สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมจึงไม่ใช่การหลีกเลี่ยงจากโลกแห่งความเป็นจริง แต่คือการนำเครื่องมือทางปัญญาที่ทรงประสิทธิภาพมาใช้ในการเผชิญหน้าและแก้ไขปัญหที่ซับซ้อนในยุคดิจิทัล โดยมีหลักการสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

โยนิโสมนสิการ กระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์จากต้นทาง

โยนิโสมนสิการ หรือการทำในใจโดยแยบคาย คือหัวใจสำคัญของกระบวนการคิดในพุทธศาสนา หมายถึงการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างเป็นระบบ พิจารณาสืบค้นถึงต้นสายปลายเหตุ ไม่มองสิ่งต่างๆ อย่างตื้นเขินผิวเผิน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) ในบริบทของการบริหาร โยนิโสมนสิการทำหน้าที่เป็น "กระบวนการคิดเชิงกลยุทธ์" ที่ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ได้อย่างรอบด้านและลึกซึ้ง แทนที่จะแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ผู้บริหารที่ใช้โยนิโสมนสิการจะตั้งคำถามเพื่อสืบสาวไปถึงรากเหง้าที่แท้จริงของปัญหา เช่น เหตุใดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจึงลดลง แทนที่จะสรุปอย่างรวดเร็วว่าเพราะครูสอนไม่ดี ก็จะพิจารณาในมิติต่างๆ อย่างเป็นระบบ เช่น ปัจจัยด้านตัวผู้เรียน ปัจจัยด้านครูผู้สอน ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยี, หรือปัจจัยด้านหลักสูตร เป็นต้น การคิดด้วยวิธีนี้จะเปิดพื้นที่ให้เห็นแนวทางการแก้ไขปัญหที่หลากหลายและสร้างสรรค์กว่าเดิม เป็นการเปลี่ยน ปัญหา ให้กลายเป็น โจทย์ ที่ท้าทายให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ ขึ้นในสถานศึกษา

อิทธิบาท 4 พลังขับเคลื่อนนวัตกรรมสู่ความสำเร็จ

หากโยนิโสมนสิการคือกระบวนการคิด อิทธิบาท 4 หรือธรรมอันให้ถึงความสำเร็จ ก็คือ "พลังขับเคลื่อน" ที่จะผลักดันให้ความคิดสร้างสรรค์นั้นเกิดเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้จริง ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการที่ทำงานประสานกัน ได้แก่ ฉันทะ คือความรัก ความพอใจ และความกระตือรือร้นในสิ่งที่จะทำ วิริยะ คือความพากเพียรพยายาม ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค จิตตะ คือความมุ่งมั่นจดจ่อ เอาใจใส่ในสิ่งที่ทำ และ วิมังสา คือการใช้ปัญญาไตร่ตรอง ตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไขอยู่เสมอ (ว.วชิรเมธี, 2555) สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา หลักอิทธิบาท 4 เป็นกรอบการทำงานชั้นเลิศในการบริหารโครงการเชิงนวัตกรรม การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ มักต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนและความล้มเหลวในระยะแรก ผู้บริหารที่มี ฉันทะ จะสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ทีมงานเห็นคุณค่าของเป้าหมายร่วมกัน ใช้ วิริยะ ในการนำพาทีมฝ่าฟันอุปสรรค ใช้ จิตตะ ในการบริหารจัดการโครงการอย่างมีโฟกัสไม่วอกแวก และใช้ วิมังสา ในการประเมินผลและเรียนรู้จากข้อผิดพลาดเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง วงจรของอิทธิบาท 4 จึงเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ที่ไม่หยุดนิ่งและนำไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน

สัมมาทิฐิ เชื่อมทิศกำกับความคิดสร้างสรรค์เชิงคุณธรรม

ในยุคที่เทคโนโลยีสามารถสร้างสรรค์ได้ทุกสิ่ง ความคิดสร้างสรรค์ที่ขาดกรอบทางจริยธรรมอาจนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นโทษได้ พุทธธรรมจึงให้ความสำคัญกับ สัมมาทิฐิ หรือความเห็นชอบ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เป็นองค์ประกอบแรกและเป็นตัวนำทางในมรรคมีองค์ 8 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2564) ในมิติของการสร้างสรรค์ สัมมาทิฐิทำหน้าที่เป็น "เข็มทิศทางคุณธรรม" ที่กำกับให้กระบวนการคิดและการกระทำของผู้บริหารเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ไม่ใช่เพื่อสนองตอบต่อกิเลสหรือความต้องการส่วนตน ความคิดสร้างสรรค์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสัมมาทิฐิ จะเป็นความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่เบียดเบียน เป็นการสร้างนวัตกรรมที่รับผิดชอบต่อสังคม เช่น การพัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้ที่ลดความเหลื่อมล้ำ การออกแบบหลักสูตรที่ส่งเสริมคุณธรรมและจิตสำนึกพลเมือง หรือการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ผู้บริหารที่มีสัมมาทิฐิจะไม่เพียงถามว่า เราสามารถทำอะไรได้บ้าง แต่จะถามเสมอว่า เราควรจะทำอะไร เพื่อให้มั่นใจว่านวัตกรรมที่สร้างขึ้นนั้นนำไปสู่ความเจริญของงานอย่างแท้จริง

โดยสรุป หลักโยนิโสมนสิการ อิทธิบาท 4 และสัมมาทิฐิ คือสามเสาหลักของกรอบความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธ ที่ช่วยยกระดับผู้บริหารสถานศึกษาจากการเป็นเพียง นักบริหาร หรือ นักนวัตกรรม ให้กลายเป็น ผู้นำเชิงพุทธปัญญา ที่สามารถนำพาองค์กรให้เติบโตได้อย่างสมดุลทั้งในด้านประสิทธิภาพและคุณธรรม ท่ามกลางความท้าทายของโลกยุคดิจิทัล

บทบาทและสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนทัศน์ อย่างมีนัยสำคัญ จากเดิมที่เคยเน้นบทบาทการเป็น ผู้บริหารจัดการ ที่มีหน้าที่หลักในการรักษาระเบียบวินัย กำกับดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามกฎระเบียบ และบริหารทรัพยากรตามโครงสร้างอำนาจแบบบนลงล่าง ได้แปรเปลี่ยนสู่บทบาทของ ผู้นำการเรียนรู้ และ ผู้อำนวยการการเปลี่ยนแปลง (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2560) ในยุคดิจิทัลที่ความรู้และนวัตกรรมเกิดขึ้นใหม่อย่างรวดเร็ว สถานศึกษาไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการจัดการแบบคงที่อีกต่อไป แต่ต้องการผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ สามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยืดหยุ่นและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง สมรรถนะของผู้บริหารจึงไม่ได้วัดกันที่ความสามารถในการควบคุม แต่เป็นความสามารถในการส่งเสริมและปลดปล่อยศักยภาพของครูและบุคลากรให้สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมการเรียนรู้ได้อย่างอิสระและเต็มกำลัง (วิชัย วงษ์ใหญ่ และ มารุต พัฒนาผล, 2562) ภารกิจหลักของผู้บริหารยุคใหม่จึงไม่ใช่การสั่งการ แต่เป็นการสร้างแรงบันดาลใจ การโค้ชชิ่ง และการสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกันของทุกคนในองค์กร

สมรรถนะสำคัญที่โดดเด่นและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารในยุคนี้คือ ภาวะผู้นำทางเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความสามารถที่ลึกซึ้งกว่าการมีทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงความสามารถในการบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับวิสัยทัศน์และพันธกิจของสถานศึกษาได้อย่างมีกลยุทธ์ ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีจะต้องสามารถ (1) สร้างวิสัยทัศน์ร่วม ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพการสอนและการเรียนรู้ ไม่ใช่เพียงการจัดซื้ออุปกรณ์ตามกระแส (2) ส่งเสริมการพัฒนาทางวิชาชีพให้แก่ครูและบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความมั่นใจและสามารถประยุกต์ใช้เครื่องมือดิจิทัลในการออกแบบการเรียนรู้เชิงรุก ได้อย่างแท้จริง (3) วางโครงสร้างพื้นฐานและนโยบายสนับสนุน ทั้งในด้านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต อุปกรณ์ และแนวปฏิบัติว่าด้วยความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวของข้อมูล และ (4) เป็นแบบอย่างในการใช้เทคโนโลยี เพื่อการบริหารจัดการและการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเลขาธิการ

สภาการศึกษา, 2562) ภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีจึงเป็นหัวใจสำคัญในการเปลี่ยนสถานะของเทคโนโลยีจากของเล่น หรือ ภาระ ให้กลายเป็น เครื่องมือ อันทรงพลังในการขับเคลื่อนนวัตกรรมการศึกษา

นอกเหนือจากมิติด้านเทคโนโลยี การบริหารจัดการสถานศึกษาแนวใหม่ยังต้องอาศัยแนวคิดการบริหารที่เน้นความร่วมมือและความคล่องตัวสูง ผู้บริหารต้องเปลี่ยนรูปแบบการทำงานจากการแยกส่วนตามสายงานมาเป็นการสร้าง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ที่ซึ่งครูได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สะท้อนผลการปฏิบัติงาน และร่วมมือกันแก้ปัญหของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ (วิจารณ์ พานิช, 2556) บทบาทของผู้บริหารในกระบวนการ PLC คือการเป็นผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวก สร้างพื้นที่ปลอดภัยให้ครูกล้าที่จะทดลองและเรียนรู้จากความผิดพลาด ซึ่งสอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการแบบ Agile ที่เน้นความยืดหยุ่น การปรับตัวอย่างรวดเร็ว และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นรอบ ๆ แทนการวางแผนระยะยาวที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การบริหารแนวใหม่นี้ต้องการผู้บริหารที่มีทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ สามารถใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ และที่สำคัญที่สุดคือ สามารถสร้างวัฒนธรรมแห่งความไว้วางใจ ให้เกิดขึ้นในองค์กร เพื่อให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของและพร้อมที่จะทุ่มเทเพื่อเป้าหมายร่วมกันในการสร้างการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับผู้เรียนทุกคน

การสังเคราะห์ตัวบ่งชี้ความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธ

จากการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ และบทบาทสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาผู้บริหารให้สามารถนำพาองค์กรการศึกษาให้รอดพ้นจากวิกฤตและเติบโตได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องอาศัยสมรรถนะที่ผสมผสานกันระหว่างความเชี่ยวชาญทางปัญญา (ความดีงามทางคุณธรรม และความทันสมัยทางเทคโนโลยี) การสังเคราะห์ตัวบ่งชี้ในส่วนนี้จึงเป็นการหลอมรวมองค์ความรู้ทั้งสามส่วนเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างกรอบแนวคิดความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธ ที่มีลักษณะเฉพาะและสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยแบ่งองค์ประกอบของตัวบ่งชี้ออกเป็น 3 ด้านหลัก ดังนี้

ตัวบ่งชี้ด้านปัญญา

ด้านปัญญาเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธ โดยเป็นการประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการและวิมิงสา ในอิทธิบาท 4 เพื่อให้เกิดกระบวนการคิดที่ลึกซึ้ง รอบด้าน และนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ต้นเหตุอย่างแท้จริง ซึ่งประกอบด้วยตัวบ่งชี้ 3 ประการย่อย ประการแรกคือ การคิดเชิงสืบสาวเหตุปัจจัย ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถของผู้บริหารในการวิเคราะห์ปัญหาที่ซับซ้อน พฤติกรรมที่บ่งชี้คือการไม่ด่วนสรุป แต่ใช้กระบวนการตั้งคำถามว่า ทำไม เพื่อสืบค้นไปถึงต้นตอที่แท้จริงของปัญหา สามารถมองเห็นความเชื่อมโยงขององค์ประกอบต่างๆ และแยกแยะระหว่าง อาการของปัญหา กับ ตัวปัญหา ได้อย่างชัดเจนโดยอาศัยข้อมูลและหลักฐานประกอบการพิจารณา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ประการที่สองคือ การแก้ปัญหาด้วยสติและอุเบกขา กล่าวคือ ผู้บริหารสามารถเผชิญหน้ากับปัญหาและสถานการณ์วิกฤตด้วยจิตใจที่ตั้งมั่นและสงบ ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์หรือแรงกดดัน สามารถใช้สติในการรับรู้ข้อมูลตามความเป็นจริง และวางใจเป็นกลาง อุเบกขา เพื่อรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างและพิจารณาทางเลือกต่างๆ ได้อย่างรอบคอบปราศจากอคติ นำไปสู่การตัดสินใจที่แม่นยำบนฐานของเหตุผลมากกว่าอารมณ์ ประการสุดท้ายในด้านปัญญา คือ การคิดเชิงบูรณาการและไตร่ตรอง ซึ่งแสดงออกผ่านความสามารถในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่หลากหลายทั้งศาสตร์สมัยใหม่ หลักพุทธธรรม และบริบทของสถานศึกษา เพื่อสังเคราะห์เป็นนวัตกรรมใหม่ๆ อีกทั้งยังมี

พฤติกรรมที่จัดสรรเวลาเพื่อการไตร่ตรอง ทบทวนการกระทำและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ อันเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง (วิจารณ์ พานิช, 2556)

ตัวบ่งชี้ด้านคุณธรรม

ความคิดสร้างสรรค์ในทางพุทธศาสนาต้องถูกกำกับด้วยกรอบของคุณธรรมเสมอ โดยมีสัมมาทิฐิเป็นเข็มทิศนำทาง เพื่อให้มั่นใจว่านวัตกรรมที่สร้างขึ้นนั้นจะนำไปสู่ประโยชน์สุข ไม่ใช่การเบียดเบียน ตัวบ่งชี้ในด้านนี้ประกอบด้วย ประการแรก การสร้างสรรค์บนฐานของเมตตากรุณา ซึ่งหมายถึงการที่ผู้บริหารมีความปรารถนาดีต่อผู้เรียนและเพื่อนร่วมงานเป็นที่ตั้งในการคิดริเริ่มโครงการต่างๆ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นมีเป้าหมายเพื่อเกื้อกูลและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ เช่น การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำ หรือการออกแบบสภาพแวดล้อมการทำงานที่ส่งเสริมสุขภาวะของครู (สุขุม เฉลยทรัพย์, 2561) ประการที่สองคือ ความรับผิดชอบเชิงจริยธรรมต่อนวัตกรรม ผู้บริหารจะแสดงออกถึงความสามารถในการคาดการณ์ผลกระทบทั้งเชิงบวกและลบที่จะเกิดจากนโยบายหรือนวัตกรรมใหม่ๆ อย่างรอบด้าน และมีความกล้าหาญทางจริยธรรมที่จะเลือกแนวทางที่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวมในระยะยาว พร้อมทั้งสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาถึงข้อดีและข้อจำกัดของโครงการนั้นๆ ประการสุดท้ายคือ การดำเนินงานด้วยความโปร่งใสและเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดเผย ตรวจสอบได้ และส่งเสริมการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตร พฤติกรรมที่บ่งชี้คือการเปิดเผยข้อมูลการดำเนินงานที่สำคัญให้บุคลากรรับทราบ สร้างบรรยากาศการทำงานที่ไว้วางใจและให้เกียรติกัน และสนับสนุนให้ครูทำงานร่วมกันเป็นทีมในลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อให้นวัตกรรมเป็นผลงานของส่วนรวมอย่างแท้จริง

ตัวบ่งชี้ด้านทักษะดิจิทัล

ในมุมมองของความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธ เทคโนโลยีเป็นเพียง เครื่องมือ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่สูงกว่า คือการพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ไม่ใช่เป้าหมายในตัวเอง ตัวบ่งชี้ด้านนี้จึงเน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและรู้เท่าทัน ประการแรกคือ การใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาปัญญา ผู้บริหารแสดงออกถึงความสามารถในการเลือกและประยุกต์ใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งของทั้งผู้เรียนและครู เช่น การนำข้อมูล มาใช้เพื่อวิเคราะห์และวางแผนพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล หรือการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ที่เข้มแข็งและต่อเนื่อง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562) ประการที่สองคือ ความฉลาดรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลเชิงพุทธ ผู้บริหารไม่เพียงแต่ใช้เทคโนโลยีเป็น แต่ยังเป็นแบบอย่างในการประเมินและเลือกรับข้อมูลข่าวสารในโลกดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ โดยอาจประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลก่อนนำมาใช้หรือเผยแพร่ พร้อมทั้งสอดแทรกแนวคิดการเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีความรับผิดชอบในการบริหารงาน ประการสุดท้ายคือ การบูรณาการเทคโนโลยีอย่างสมดุลและพอประมาณ ซึ่งสะท้อนถึงความเข้าใจในคุณและโทษของเทคโนโลยี สามารถเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเป้าหมายและบริบทของสถานศึกษาได้อย่างพอดี ไม่ลงทุนในเทคโนโลยีที่เกินความจำเป็น และยังคงตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างสมดุลในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน

ความรู้จากการศึกษา

องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากบทความวิชาการนี้ คือการนำเสนอกรอบแนวคิดใหม่สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาที่เรียกว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธปัญญาในยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นกระบวนการที่ก้าวข้ามข้อจำกัดของแนวคิดภาวะผู้นำแบบตะวันตกที่มักมุ่งเน้นเพียงสมรรถนะและทักษะภายนอก กรอบแนวคิดนี้มีแก่นกลางอยู่ที่ความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธ ซึ่งนิยามความคิดสร้างสรรค์ในมิติที่ลึกซึ้งกว่าการสร้างสิ่งแปลกใหม่ แต่หมายถึงกระบวนการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่เริ่มต้นจากจิตใจที่ได้รับการฝึกฝนให้มีสติเป็นพื้นฐาน ใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ปัญหาอย่างถึงราก และดำเนินไปภายใต้กรอบของคุณธรรม เพื่อให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนั้นนำไปสู่ประโยชน์สุขที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง องค์ความรู้นี้จึงเป็นการตอบโจทย์ความท้าทายของโลกสมัยใหม่ที่ต้องการผู้นำที่ไม่เพียง เก่ง ในการบริหารจัดการ แต่ยังต้อง ดี และมี ปัญญา เป็นเครื่องนำทาง

โครงสร้างขององค์ความรู้นี้ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลักที่ต้องพัฒนาควบคู่กันไปอย่างบูรณาการ องค์ประกอบแรกคือ ด้านปัญญา ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องยนต์ขับเคลื่อนความคิด โดยนำหลักโยนิโสมนสิการมาใช้ในการคิดวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบและรอบด้าน เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาคับได้อย่างตรงจุด และสร้างสรรค์ องค์ประกอบที่สองคือ ด้านคุณธรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นเข็มทิศนำทาง โดยมีสัมมาทิฐิและเมตตากรุณาเป็นแก่นกลาง เพื่อกำกับให้การสร้างสรรค์นั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่เบียดเบียน และมีความรับผิดชอบต่อสังคม องค์ประกอบสุดท้ายคือ ด้านทักษะดิจิทัล ซึ่งถูกมองในฐานะ เครื่องมือ ที่จะนำมาใช้อย่างรู้เท่าทันและพอประมาณตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา เพื่อสนับสนุนการพัฒนาปัญญาและการเรียนรู้ ไม่ใช่การตกเป็นทาสของเทคโนโลยี สามองค์ประกอบนี้ไม่ได้แยกส่วนจากกัน แต่ทำงานประสานกันเป็นหนึ่งเดียว กล่าวคือ ปัญญาทำให้คิดได้อย่างเฉียบคม คุณธรรมทำให้คิดในสิ่งที่ถูกต้อง และทักษะดิจิทัลช่วยให้ความคิดนั้นเกิดเป็นรูปธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลลัพธ์สุดท้ายของการพัฒนาผู้บริหารตามกรอบองค์ความรู้นี้ คือการสร้างผู้นำสถานศึกษาที่สมบูรณ์พร้อม สามารถนำพาองค์กรให้เติบโตได้อย่างสมดุลทั้งในมิติของประสิทธิภาพและคุณธรรม เป็นผู้นำที่สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของโลกดิจิทัล ในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปี่ยมด้วยความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความปรารถนาดีต่อกัน องค์ความรู้ ภาวะผู้นำเชิงพุทธปัญญาในยุคดิจิทัล จึงไม่ได้เสนอเพียงชุดของทักษะ แต่เป็นเส้นทางของการบ่มเพาะผู้นำจากภายในสู่ภายนอก เพื่อสร้างกำลังหลักในการขับเคลื่อนการศึกษาไทยให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคงและงดงาม

บทสรุป

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล จากการศึกษา สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ได้ว่า กรอบสมรรถนะดังกล่าวเป็นแนวคิดเชิงบูรณาการที่หลอมรวมเอาศาสตร์สมัยใหม่มาด้วยภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลเข้ากับแก่นปัญญาจากหลักพุทธธรรมได้อย่างเป็นระบบ เพื่อตอบโจทย์ความท้าทายของโลกการศึกษาที่ต้องการผู้นำที่ไม่เพียงแต่มีความสามารถในการบริหารจัดการและสร้างสรรค์นวัตกรรม แต่ยังต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและมีวิสัยทัศน์ทางปัญญาเป็นพื้นฐานในการนำพาองค์กร การพัฒนาตัวบ่งชี้ชุดนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า ความคิดสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนและเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงนั้น ไม่สามารถแยกขาดออกจากรากฐานทางจิตใจและกรอบกำกับทางจริยธรรมได้ โดยได้สังเคราะห์ตัวบ่งชี้ออกมาเป็น 3 องค์ประกอบหลักที่มีความเชื่อมโยงและส่งเสริมซึ่งกันและกัน

องค์ประกอบแรก ด้านปัญญา เป็นการนำหลักโยนิโสมนสิการมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนากระบวนการคิดของผู้บริหารให้มีความลึกซึ้งและรอบด้าน สามารถวิเคราะห์ปัญหาที่ซับซ้อนไปจนถึงรากเหง้าที่แท้จริง แทนการแก้ปัญหาที่ปรากฏเพียงผิวเผิน ตัวบ่งชี้ชี้เน้นให้ผู้บริหารสามารถเผชิญหน้ากับความท้าทายด้วยสติและอุเบกขา นำไปสู่การตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนฐานของเหตุผลและข้อมูลมากกว่าอารมณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นการคิดขั้นสูงและการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน (วิจารณ์ พานิช, 2556) องค์ประกอบที่สอง ด้านคุณธรรม ทำหน้าที่เป็นเข็มทิศกำกับความคิดสร้างสรรค์ โดยมีสัมมาทิฐิเป็นแกนกลาง เพื่อให้มั่นใจว่านวัตกรรมที่ถูกสร้างขึ้นนั้นตั้งอยู่บนฐานของเมตตากรุณาและมุ่งสร้างประโยชน์สุขให้แก่ส่วนรวม ไม่ใช่การสร้างสรรค์ที่นำไปสู่การเบียดเบียนหรือเพิ่มพูนกิเลส ตัวบ่งชี้ชี้เน้นย้ำถึงความรับผิดชอบเชิงจริยธรรมและความโปร่งใสในการบริหารงาน ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำที่ได้รับความไว้วางใจในทุกยุคสมัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2559) องค์ประกอบสุดท้าย ด้านทักษะดิจิทัล เป็นการปรับมุมมองต่อเทคโนโลยีจากการเป็นเป้าหมายในตัวเอง ให้กลายเป็นเพียง เครื่องมือ เพื่อการพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ตัวบ่งชี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน มีวิจารณญาณ และบูรณาการอย่างสมดุลพอประมาณ สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษา 4.0 ที่ต้องก้าวไปให้ไกลกว่าแค่การใช้เทคโนโลยี แต่ต้องสามารถสร้างคุณค่าจากเทคโนโลยีนั้นได้ (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2560)

โดยสรุป ตัวบ่งชี้ความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธที่พัฒนาขึ้นนี้ จึงเป็นกรอบแนวคิดที่นำเสนอภาพลักษณ์ของผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่ที่สมบูรณ์พร้อม คือเป็นผู้ที่ เก่ง ในการคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ และใช้เทคโนโลยีได้อย่างคล่องแคล่ว และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ที่ ดี ด้วยการมีจิตใจที่มั่นคง มีคุณธรรมกำกับ และมีเป้าหมายในการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง กรอบตัวบ่งชี้ชี้จึงมิใช่เป็นเพียงรายการตรวจสอบทักษะ แต่เป็นแนวทางในการบ่มเพาะภาวะผู้นำจากภายในสู่ภายนอก เพื่อสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถขับเคลื่อนการศึกษาไทยให้ก้าวไปข้างหน้าในยุคดิจิทัลได้อย่างมั่นคงและงดงาม

ผลจากการสังเคราะห์ตัวบ่งชี้ความคิดสร้างสรรค์เชิงพุทธสำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัลในครั้งนี้ มีความสอดคล้องและช่วยขยายขอบเขตองค์ความรู้เดิมเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางการศึกษาในหลายประเด็น กล่าวคือ ในขณะที่งานวิจัยส่วนใหญ่เน้นการถอดแบบสมรรถนะผู้บริหารจากแนวคิดตะวันตก ซึ่งมักให้ความสำคัญกับทักษะการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ และภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นหลัก (วิชัย วงษ์ใหญ่ และ มารุต พัฒนา, 2562) กรอบตัวบ่งชี้ชี้ที่นำเสนอนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยการบูรณาการ คุณค่าจากภายใน เข้ากับ สมรรถนะภายนอก ได้อย่างลงตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวบ่งชี้ชี้ด้านปัญญาที่เน้นการแก้ปัญหาด้วยสติและอุเบกขา ซึ่งเป็นการขยายแนวคิดเรื่องการคิดเชิงวิพากษ์ ให้ครอบคลุมถึงวุฒิภาวะทางอารมณ์ ของผู้นำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการนำพาองค์กรฝ่าฟันสภาวะความไม่แน่นอนในโลกยุค VUCA ที่มักก่อให้เกิดความเครียดและความขัดแย้งได้ง่าย

นอกจากนี้ ตัวบ่งชี้ชี้ด้านคุณธรรมที่ตั้งอยู่บนฐานของเมตตากรุณาและสัมมาทิฐิ ยังช่วยเสริมแนวคิดเรื่อง ผู้นำเชิงจริยธรรม ให้มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมในบริบทของสังคมไทยมากยิ่งขึ้น แทนที่จะมองจริยธรรมเป็นเพียงการปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือจรรยาบรรณ แต่กรอบแนวคิดนี้มองว่าจริยธรรมเป็นสิ่งที่งอกงามมาจากความเข้าใจโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง สัมมาทิฐิ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรมที่รับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริง แนวคิดนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของนักการศึกษาไทยหลายท่านที่เรียกร้องให้มีการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือเป็นทั้งคนเก่งและคนดี (สมพงษ์ จิตระดับ, 2560) ดังนั้น การพัฒนาผู้บริหารให้มีสมรรถนะตามตัวบ่งชี้ชี้ จึงไม่เพียงเป็นการพัฒนาทักษะการบริหาร แต่ยังเป็น

การบ่มเพาะคุณลักษณะความเป็นผู้นำที่สามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรเชิงบวกและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ครูและนักเรียนได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 1 ภาวะผู้นำเชิงพุทธปัญญาในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2559). สุดยอตแนวคิดเพื่อการคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: ชัคเชส มีเดีย.
- ทิตินา แคมมณี. (2561). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2560). การศึกษา 4.0 เป็นยิ่งกว่าการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2546). วิชิตตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก.
- ว.วชิรเมธี (พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี). (2555). อิทธิบาท 4 หลักธรรมสู่ความสำเร็จ. กรุงเทพมหานคร: ปราณพับลิชชิง.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา. (2562). การบริหารจัดการสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ผู้นำนวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2564). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมพงษ์ จิตระดับ. (2560). การปฏิรูปการศึกษาไทย: จากวิกฤตสู่โอกาส. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 19(2), 301-312.

- สุขุม เฉลยทรัพย์. (2561). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา. วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 46(4), 1-18.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2562: สมรรถนะและทักษะที่จำเป็นในโลกอนาคต. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- อรรถพล อนันตวรสกุล. (2564). ครูสร้างสรรค์ในห้องเรียนกลับด้านในการศึกษาสร้างคนที่สร้างสรรค์นวัตกรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.